

USPOMENE NA NEKA CRKVENA DOGAĐANJA ZA VRIJEME HRVATSKOG PROLJEĆA I NAKON NJEGA

UDK: 93/99 : 282 (497.5 Split, Solin)

Povijest je učiteljica života

Ove svoje uspomene pišem na zamolbu župnika Gospe od Otoka u Solinu don Vinka Sanadera, koji mi je priopćio da namjerava proslaviti dvadesetu obljetnicu proslave početka pokrštavanja hrvatskoga naroda i tisućitu obljetnicu gradnje marijanskog prasnvetišta kraljice Jelene. To će biti 12. rujna 1996. godine, kada pada dvadeseta obljetnica te proslave.

Rado sam se odazvao pozivu da za "Solinsku kroniku" napišem neke svoje uspomene prema načelu: *Historia est magistra vitae* (Ciceron, De oratore, II, 9, 36)¹ - *Povijest je učiteljica života*. Naravno, to činim bez i najmanje namjere da utječem na tijek budućih događaja, ma kojih i ma kakvih, dotične sredine. To uostalom, ne bi bilo ni umjesno.

1. "Nekoć solinski" - "olim salonitanus"

U prvoj polovici devetnaestoga stoljeća splitska je nadbiskupija, ta naša najstarija nadbiskupija, kojoj se vlast prostirala od Jadranskog mora do obala plavog Dunava, svedena od nadbiskupije na biskupiju, a njezin nadbiskup, koji je do tada bio trajno "primas Dalmatiae totiusque Croatiae" - "primas (prvi biskup) Dalmacije i čitave Hrvatske", sveden je na biskupa, splitskog biskupa.² To je bilo tako prema odredbi papinske bule "Locum beati Petri" - "Mjesto blaženog Petra" iz 1828. godine. Splitski biskupi, a onedavno i nadbiskupi, često su dodavali (a to čine, koliko mogu znati i sada) svome službenom nazivu vrlo poznatu sintagmu u Splitu "nekoć solinski" - "olim salonitanus". Eto, to je naslov gornjeg podnaslova. Napominjem, da ovaj članak obuhvaća moje uspomene na događaje, koji se tiču solinskoga crkvenog života i posebno na događaje, koji su se dogodili na Gospinu Otoku, dotično, koji su bili u vezi s Gospinim Otokom za vrijeme moga aktivnog biskupovanja od 1950. do 16. listopada 1988. godine. Taj se dodatak nalazi i na mojem službenom pečatu iz 1969. godine,

¹ Ali, povijest nije samo to. Ona je, prema Ciceronu, i štošta više: *Historia est testis témporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustátis* - povijest je svjedokinja vremena, svjetlo istine, život pamćenja, učiteljica života, vjesnica davnine.

² Usp. *Vita religiosa, morale e sociale ed i concili di Split dei secoli X-XI*, Padova, Editrice Antenore, 1982; *Atti del Symposium internazionale di storia ecclesiastica*, Split, 1978, str. 28-30.

kada je splitska biskupija ponovno podignuta na metropolitansku nadbiskupiju, a nalazio se je i na mojem pečatu iz 1960. godine, kada sam imenovan rezidencijalnim splitskim i makarskim biskupom.

Time sam i ja preuzeo dužnost da se na poseban način brinem za Crkvu solinsku i da pomno čuvam kontinuitet splitske crkve sa solinskom drevnom crkvom i njezinim biskupima mučenicima: svetim Venancijem (god. 254.), svetim Dujmom (god. 304.), biskupom Hezihijem, graditeljem solinske katedrale, koji se dopisivao sa svetim Augustinom i drugim solinskim mučenicima.

2. Solinski župnici, koje sam ja imenovao

Taj dodatak "nekoć solinski" bio je, istina, samo na papiru, ali je označivao i jednu veliku dužnost: da imenujem što vrednije i što sposobnije svećenike za solinske župnike. Spominjem se da sam kad je umro solinski župnik don Mate Mihanović, za solinskog župnika bio imenovao don Kaja Marovića, koji je poslije bio imenovan profesorom pastoralnog bogoslovlja na našoj Visokoj bogoslovnoj školi u Splitu. Poslije sam imenovao za solinskog župnika mons. don Antu Jurića, sadašnjeg metropolitu i nadbiskupa splitsko-makarskoga. Zatim je u Solinu bio župnikom od 1963. godine do smrti (god. 1995.), don Miro Jovanović, kojega je za njegove zasluge Sveta Stolica imenovala, na prijedlog Nadbiskupskog ordinarijata u Splitu, monsinjorom.

3. Župa sv. Kaja

Prvo mi se je pružila prigoda da nešto učinim za vjerski život onda već dosta velikog Solina kad mi je palo na pamet da nije dobro što Solin ima samo jednu župu. Misleći na to, tada sam čvrsto odlučio da se mora osnovati još jedna župa u Solinu. I to u njegovu zapadnom dijelu: župa sv. Kaje. I stali smo na tome zdušno raditi. Napominjem, da se je sve to zbilo malo poslije Drugoga vatikanskog sabora. Naravno, novac je skupljen, u ime Nadbiskupskog ordinarijata, kod inozemnih dobročinitelja, a nadbiskup je, kao i uvijek, devize prenosio preko granice u svom džepu, uz pogibelj da stvar bude otkrivena i da on bude izveden pred sud zbog deviznih prekršaja.

U prizemlju kuće koja je sagrađena za novu župu odmah smo adaptirali jednu prostoriju za vjeronaučnu dvoranu. Ta je dvorana služila i kao kapela, da misnici u njoj mogu govoriti misu preko tjedna, dotično svakog dana. Naravno, župskom crkvom proglašena je crkvice sv. Kaje, sveca, po kojemu je nova župa dobila i svoje

ime. Prvi župnik župe sv. Kaje bio je don Pavao Piplica. On je to, hvala Bogu, i danas.

4. *Hrvatsko proljeće*

Uto je prispjelo i Hrvatsko proljeće, to vrlo značajno, u mnogom smislu, doba naše najnovije povijesti.

Više puta su me pitali mnogi naši ugledni ljudi, osobito povjesničari najnovije hrvatske povijesti, kako se je moglo dogoditi, da se je Crkva u Hrvata "držala pasivno" za vrijeme Hrvatskog proljeća. Na to pitanje uvijek sam odgovarao s više odgovora: prvo, u Kremlju i Beogradu sjedili su, još uvijek, boljševici takve vrste koji nisu bili kadri odreći se nikojih zločina, pa ni masovnih, da bi "spasili" svoju vlast; drugo, u takvoj situaciji Crkva uvijek više voli biti "tajni", ali nepokolebljivi protivnik nego onaj na bojnopolju, i to koliko radi sebe toliko i radi drugih; treće, u pitanju je bila sudbina naših mladih, naših srednjoškolaca i sveučilištaraca (oni su bili ono naše ili hrvatsko proljeće), a Crkva je uvijek s njima, s mladima, živjela i disala.

Ovdje ću ipak reći nešto, iako je, barem malo, dalje od ovdje rečenoga. Ali je dosta važno.

Za vrijeme zasjedanja ondašnje Biskupske konferencije bivše Jugoslavije, čini mi se u jesen 1969. godine, zamolio me je dr. Tomislav Šagi-Bunić, profesor na zagrebačkom Teološkom fakultetu, da bismo ja i dr. Josip Lach, pomoćni zagrebački biskup, posjetili Dragutina Haramiju, predsjednika ondašnje hrvatske vlade, te mu priopćili da se hrvatski biskupi solidariziraju u mnogim, pa i vrlo važnim stvarima s njegovom vladom, pa i s težnjama hrvatskih komunista, koji su djelovali pod vodstvom gđe. Savke Dabčević-Kučar i g. Mike Tripala (i njih dvoje su iz južne Hrvatske). Dakako, odmah sam upitao, u čije bismo ime obavili taj posjet i jesmo li kod g. Haramije najavljeni. Odgovor je prof. Šagi-Bunića (živ je, pa može svjedočiti) glasio da bismo, za sada, mogli govoriti kao dva hrvatska biskupa, ali koji mogu jamčiti, prema svojem iskustvu, da po prilici jednako misle i svi ostali hrvatski biskupi. Dakle, zadatak je bio strogo tajan i preuzet na svoju odgovornost. Prof. Šagi-Bunić još je rekao da će nas g. Haramija vrlo rado primiti odmah sutradan, u određeni sat, prije podne (čini mi se u 11 sati). Kada je na sve to pristao i biskup Lach, nas dvojica našli smo se sutradan u određeni sat kod predsjednika vlade Socijalističke Republike Hrvatske, g. Haramije. On nas je primio u društvu, čini mi se, jednog ili pak dvojice svojih posebno povjerljivih suradnika. U razgovoru smo osjetili, i to ne jednom, da je hrvatsko rodoljublje predsjednika Haramije još uvijek živo. Dapače, i više nego smo mogli misliti Predsjednik je obećavao potpunu slobodu Crkvi. S

naše strane, mi smo bili zadovoljni, što je i ondašnja Hrvatska mnogo toga poduzimala da bi bila slobodna. Ali, je li ona mogla biti i samo malo slobodna u SFR Jugoslaviji? Opraštajući se s nama predsjednik je rekao, među ostalim, i ovo (čega se još uvijek živo sjećam): "Nemojmo spominjati termin *nacionalizam*, jer taj termin u komunističkoj terminologiji loše zvuči. Spominjimo termin *patriotizam*." Mi smo pak obećali g. premijeru da ćemo njegov rad pratiti svojom dnevnim molitvom.

Taj sastanak između predsjednika Haramije i biskupa Lacha i mene ostao je (evo do ovog časa) *sub rosa*, u tajnosti. O tom sastanku nas dvojica nismo obavijestili ni Biskupsku konferenciju, a kamoli koga drugoga. A ovdje dodajem da sam u ono vrijeme bio, zajedno s nadbiskupom Pogačnikom, i potpredsjednik Biskupske konferencije.

5. Hrvatsko proljeće u Splitu

Hrvatsko proljeće u Splitu očitovalo se je, po mojem mišljenju najviše u nastojanju da se Split poveže sa Zagrebom autocestom, da bi se tako ujedinili hrvatski sjever i hrvatski jug. U to vrijeme ja sam, kao splitski nadbiskup od 1969. godine, to nastojanje javno podupirao. To je činio i dobar broj drugih ondašnjih uglednih splitskih stanovnika. Npr., splitski gradonačelnik ing. Jakov Miličić, koji je bio i auktor te zamisli, pa sveučilišni profesori dr. Ivo Petrinović (bio je tada predsjednik Socijalističkog saveza u Splitu) i dr. Andrija Duić (bio je tada i član Centralnog komiteta SK Hrvatske itd.), pa akademik prof. dr. Cvito Fisković, inž. Jerko Marasović kao stručnjak itd. Svi su oni zdušno radili na tome da se izgradi autocesta Split-Zagreb. I to tako, da se može stizati iz Splita u Zagreb za četiri (4) sata vožnje.

Održavani su i sastanci o tom pitanju. Ali, i o drugim važnim pitanjima, kao što su: kojemu bi hrvatskom kralju trebalo podignuti spomenik u Splitu (složili smo se da taj kralj bude Zvonimir), koliko bi još trebalo izgraditi crkava u Splitu i na kojim lokacijama. Raspravljali smo i o Solinu (Saloni) i o njegovim zapuštenim arheološkim spomenicima. Osobito o spomenicima hrvatskog Solina: o ostacima krunidbene bazilike sv. Petra na rijeci Jadru i, naravno, o Gospinu otoku, o bazilikama sv. Stjepana i Gospe od Otoka. Složili smo se da bi te dvije crkve, kojih ostaci leže pod zemljom, trebalo otkriti i stručno obraditi. Složili smo se i u tome, da bi bilo najbolje, da se povrh tih dviju crkava izgradi bazilika Gospe od Otoka i da se u njezinoj kripti njihovi ostaci izlože (dakako, stručno konzervirani) i tako najbolje zaštite od propadanja. A treba ih pošto-poto sasvim zaštititi. Tà, u tim se je bazilikama nalazila barem većina grobnica hrvatskih kraljeva,

hrvatskih narodnih vladara.³ Uostalom, zar nekropole nisu sveta mjesta kao i crkve?

Koje li veličanstvene vizije hrvatstva i njegove obnove zapravo na tom najsvetijem mjestu hrvatske katoličke vjere i hrvatske državnosti: na Gospinu otoku u Solinu! Tako sam dakle, po prvi put susreo hrvatske komuniste u Zagrebu i u Splitu.

Kada sam na početku srpnja ove godine posjetio Gospin otok i vidio da na njemu više nema jugoarmije, koja ga je tlačila od 1945. do 1991. godine, odmah mi je sinula u pameti i u srcu, s velikom žestinom, uspomena na one dane kada su Crkva i hrvatska komunistička partija počele voditi dijalog na temelju istog hrvatskog rodoljublja, prvi put bez lažnih obećanja, u humanoj iskrenosti prema zajedničkoj našoj domovini Hrvatskoj. Sunce nade tada je počelo sjati i u našim srcima.

Dakle, prigodom toga moga posjeta Gospi od Otoka dao sam pravo dr. Emiliju Marinu, direktoru Muzeja rimskih starina, čiji sam članak upravo bio pročitao u *Slobodnoj Dalmaciji*, da treba dati prednost arheološkom istraživanju, da se stručno istraže ostaci dviju starohrvatskih crkava i suvremeno konzerviraju (najbolje u budućoj kripti dostojanstvene nove bazilike, kako smo to mi mislili već 1969.-1970. godine). To konzerviranje i vitaliziranje trebala bi preuzeti na sebe država. Država bi to trebala uzeti i kao svoju prioritetnu dužnost. Gradnja pak bazilike trebala bi biti briga Crkve, dakako, uz određenu pomoć našega društva. Na prostoru pak, na kojemu više nema jugoarmije, a nalazi se, kao ravnina, ispod župne sadašnje crkve, i buduće bazilike, trebalo bi što prije zgraditi polivalentnu dvoranu, koja bi bila privremeno crkva, a poslije bi služila župi i gradu Solinu kao župna i gradska svečana dvorana. Stoga bi trebalo da župa Gospe od Otoka, potpomognuta od naše nadbiskupije, i grad Solin zajednički izgrade tu dvoranu.

Mi smo bili, onda, predvidjeli i rušenje sadašnje župne kuće i gradnju nove uz tu polivalentnu dvoranu, tako da bi se povećao prostor pred samom novom bazilikom kao župnom crkvom, što bi bilo vrlo dobro.

Naravno, kada bi se, s doličnom pozornošću, prenijelo groblje na novo solinsko groblje, dobio bi se zlata vrijedan prostor za velike svečanosti na otvorenom prostoru. Doista, i to bi bilo vrlo dobro.

Ako me sjećanje ne vara, ideju o konzerviranju i izlaganju dviju starohrvatskih crkava, koje se nalaze pod zemljom, dijelom izvan, a dijelom ispod sadašnje župne crkve na Gospinu otoku, u kripti, nad kojom bi se izgradila velika Gospina bazilika kao župna crkva,

³ U toj stvari ništa ne može učiniti, da nije tako, ni teza arheologa dr. Stjepana Gunjače da se je rezidencija hrvatskih kraljeva i knezova nalazila najvjerojatnije na Klisu, a ne u Solinu.

prvi je iznio inž. Jerko Marasović. Tu ideju svi smo mi odmah s oduševljenjem prihvatili. A kad je za tu ideju doznao župnik don Miro Jovanović, i on se je pridružio našem oduševljenju. Dapače, on se je odrekao proširenja sadašnje župne crkve da ne bi to proširenje smetalo budućoj kripti i bazilici.

Dakle, bila je postignuta potpuna sloga i u tome između Crkve i tadašnje splitske općine. To je bilo 1969. ili 1970. godine.

6. Proslava 1300. obljetnice početka pokršćavanja Hrvata i 1000. obljetnice gradnje Jelenina marijanskog svetišta

Ta je proslava bila organizirana u režiji Nadbiskupskog ordinarijata u Splitu 1976. godine, na 1000. obljetnicu smrti hrvatske kraljice Jelene, "majke sirota i udovica". I sama inicijativa bila je djelo našeg Ordinarijata. Zamišljena je bila kao opća hrvatska nacionalna proslava. Zato je trebalo da je kao takvu prihvate hrvatski biskupi na Biskupskoj konferenciji. Tadašnji splitski nadbiskup o tome se je konzultirao sa splitskim svećenicima. Svi su oni tu ideju s oduševljenjem prihvatili. Napominjem da su svojedobno hrvatski biskupi bili odredili da se proslava početka pokršćavanja Hrvata obavi 1941. godine i da je izaslanstvo ondašnje Banovine Hrvatske bio primio u audijenciju papa Pio XII. To je bilo 1940. godine. Ja sam tada bio u Rimu, gdje sam se spremao za doktorat iz dogmatskog bogoslovlja, pa sam bio, kao i ostali doktorandi iz Hrvatske, u toj audijenciji. Sjećam se još jedne snažne misli iz govora Pija XII. (on je svoje govore uvijek govorio, nije ih čitao): "Croatae, vostra fides fortis est sicut montia Velebitensia" (Hrvati, vaša je vjera čvrsta kao Velebitsko gorje). Međutim, rat je spriječio da se ta proslava tada održi.

I tako je 36 godina poslije (1940.-1976.) od Nadbiskupskog ordinarijata u Splitu predloženo da se ta proslava održi u Solinu i Splitu, u godini Jelenine smrti, 1976., u subotu i nedjelju, 11. i 12. rujna poslije Male Gospe. Kako ja mislim, to je bilo vrlo prikladno vrijeme. Ali, tako nisu mislili naši biskupi (ipak, ne svi, pa ni većina). Jednima je smetalo mjesto proslave, drugima je smetala i sama proslava. I tako dalje. Međutim, zahvaljujući zagrebačkom nadbiskupu i metropolitu mons. Franji Kuhariću, prijedlog je, na koncu konca, prihvaćen. Čak i jednoglasno. Prihvaćen je tada i prijedlog, da će svaka hrvatska biskupija imati rezerviranu jednu nedjelju u 1975.-1976. godini za svoje (tj. biskupijsko) hodočašće na Gospin otok u Solinu. Taj je prijedlog poslije i ostvaren. Mi smo pak u Nadbiskupskom ordinarijatu bili odredili i nedjelje u koje će pojedini dekanati morati doći na hodočašće u Solin. I sve je bilo tako. A dolazile su dobrovoljno i neke naše župe i ustanove. Tako je ondašnji solinski župnik don Miro Jovanović imao pune ruke posla,

da svake nedjelje dočekuje hodočasnike i da im iskazuje svoje gostoprimitstvo. Don Miro je to obavljao nesebično i s ljubavlju, pa je doista zaslužio nagradu grada Solina i za taj rad, dosta zaslužan i za grad Solin i za našu nadbiskupiju. Naš je pak Nadbiskupski ordinarijat upozoravao voditelje interdijecezanskih i dijecezanskih hodočašća da barem katkad, kada dođu s hodočašćima u Solin, donesu za pravedište Gospe od Otoka koji dar ili koju uspomenu, što bi se čuvalo u memorijalnoj zbirci kao trajna uspomena na našu nacionalnu proslavu. Treba reći da je ta zamisao imala uspjeha.

Samo veleslavlje obavljeno je 11. i 12. rujna 1976. Dakle, u subotu i nedjelju (tako je bilo te godine). Na našu zamolbu pozivnice je poslao uzvanicima, prema našem popisu, mons. Franjo Kuharić, da se tako potvrdi kako se radi o nacionalnoj proslavi. Na proslavu je došlo: 7 kardinala, 50 nadbiskupa, 500 svećenika i oko 100.000 vjernika i vjernica. Došla je i delegacija Srpske pravoslavne crkve, sa crnogorskim metropolitom na čelu i šibenskim episkopom Stefanom Bocom, i izaslanstvo muslimanskih vjernika s reis-ul-ulemom/vrhovnim starješinom u Sarajevu.

Uvodne svečanosti obavljene su u splitskoj katedrali 11. rujna, a koncelebracija 12. rujna u Solinu na Gospinu otoku pod vodstvom kardinala Franje Šepera, koji je za to i došao iz Rima, gdje je radio kao prefekt Kongregacije za nauk vjere. On je održao glavni govor. A govor preko svete pričesti održao je mons. Franjo Kuharić. Ja sam tada pozdravio, prije misnog slavlja, zagrebačkog nadbiskupa kao prvog biskupa Crkve u Hrvata. Taj se je izričaj održao u našem jeziku sve do dana današnjega. Ne znam, je li ostalo u narodnom sjećanju da taj izričaj potječe s Gospina otoka, s nacionalne proslave, 12. IX. 1976. Pogotovo ne znam je li kome ostalo, tada, u pameti da je auktor toga izričaja jedan splitski nadbiskup.

A zbog toga izričaja bio sam i kritiziran od nekih naših svećenika u Rimu. Priznao sam da to nisam učinio s pravnog, nego s pastoralno-nacionalnog stajališta.

Ovom prigodom sjećam se da sam jednom u Zagrebu predlagao, doduše privatno, ispitujući raspoloženje ljudi, da se zagrebačkom nadbiskupu dade naziv: biskup solinski, nadbiskup zagrebački, primas hrvatski (naravno, s dopuštenjem Svete Stolice). Na žalost, u tom nisam naišao na razumijevanje u Zagrebu. Usto, predlagao sam da bi se župa Gospe od Otoka stavila pod jurisdikciju zagrebačkog nadbiskupa, a splitski nadbiskup da bi za taj teritorij bio generalni vikar zagrebačkog nadbiskupa...

Sve troškove za smještaj kardinala i biskupa i njihovih pratnja u hotelima, pa za hranu, posebno za svečani veliki objed u hotelu "Marjan" podmirio je Nadbiskupski ordinarijat, a nadbiskupskom

ordinarijatu taj je novac namaknuo p. Robert Bacsvary DI, koji je ostao sve do sada potpuno nepoznat, osim što ga je tadašnji nadbiskup, uz pristanak stolnog kaptola i s dopuštenjem njegova reodvničkog starješinstva imenovao, počasnim kanonikom toga kaptola. Za ta i za mnoga druga svoja dobročinstva koja je iskazao našoj nadbiskupiji, osobito u gradnji i opremi konkatedrale (sakupio je više od 75 posto novca za tu gradnju, darovao velike orgulje s 50 registara), p. Robert Bacsvary nije primio javno priznanje naše nadbiskupije. Od svega što je mogao primiti, primio je samo to da je imenovan za počasnog kanonika naše stolnice. Ali, i to imenovanje ostalo je gotovo potpuno nepoznato u našoj crkvenoj javnosti. Ipak mu je rezervirana grobnica u konkatedrali.

7. Dva marijanska blagdana

a) Blagdan Gospe Velikoga hrvatskog krsnog saveza

U svojem govoru mons. Frnjo Kuharić, zagrebački nadbiskup (od lipnja 1970.) i kardinal (od veljače 1983.) nazvao je Gospu od Otoka "Majkom velikoga zavjeta". Pri tome on je mislio na onaj veliki zavjet kojim su se zavjetovali hrvatski vojvode, prigodom svoga krštenja, na Gospinu otoku u Solinu, da neće voditi napadačke (ofenzivne) ratove ni protiv koga, ali da će se braniti od svakoga tko ih napadne, i da će ih tada pomagati Bog sa svetim Petrom, da se obrane. Taj naziv mi smo malo razjasnili, pa sada nazivamo Gospu od Otoka "Majkom Hrvatskoga krsnog saveza". Nadbiskupski ordinarijat u Splitu tada je poslao molbu Svetoj Stolici da odobri posebni blagdan za našu nadbiskupiju pod gore navedenim nazivom. Mi smo sastavili posebnu misnu liturgiju za taj blagdan i posebnu liturgiju za brevijar. Te liturgijske formule odobrila je odgovorna kongregacija, pa se one mogu upotrebljavati u svoj našoj nadbiskupiji 12. rujna svake godine kao običan spomendan, a u crkvi Gospe od Otoka u Solinu mora se slaviti kao blagdan. Na žalost, liturgijske formule za brevijar nisam uspio tiskati, iako su bile pripremljene za tisak*.

b) Blagdan Ranjene Gospe

Drugi posebni blagdan pod navedenim nazivom za našu je nadbiskupiju potvrdila odgovorna kongregacija za dan 23. siječnja svake godine. Taj se blagdan može svetkovati u našoj nadbiskupiji kao običan spomendan, a u konkatedrali sv. Petra slavi se kao blagdan. I za taj blagdan imamo potvrđene formule za sv. misu i

* Opaska uredništva: Tiskane su u posebnom sveščiću pod naslovom *Dodatak časoslovu naroda Božjega. Vlastiti tekstovi za liturgiju časoslova u Nadbiskupiji splitsko-makarskoj*, u izdanju Crkve u svijetu, Split 1994.

za brevijar. Za misu toga blagdana imamo formular umnožen na ciklostilu za našu konkatedralu. Ali za brevijar nisam uspio dobiti formular da bismo ga barem za konkatedralu umnožili. Formular se nalazi u Nadbiskupskom ordinarijatu.

Bilo bi dobro i potrebno da se tiskaju ta dva formulara Božanskog časoslova, jer su lijepi. Lijepi su i njihovi himni, koje je sastavio naš pjesnik Ivan Čagalj. Šteta je doista što ti himni još čame u ladici načijeg stola...

Dok se blagdan Ranjene Gospe slavi svake godine 23. siječnja (kako i treba biti), blagdan Majke Velikog hrvatskog saveza splitsko-makarski nadbiskup mogao bi, svake godine, prenijeti za Solin na nedjelju poslije Male Gospe, a za ostale župe u nadbiskupiji mogao bi ostati fiksirani nadnevak 12. rujna, kada je održano ono veliko slavlje 1976. godine na Gospinu otoku, osim ako bi koja župa tražila da proslavi jednom svečanom misom taj blagdan u nedjelju poslije Male Gospe. Ovdje ću sada spomenuti, a to činim prvi put javno, da sam bio pozvan na policiju, kada sam svoju homiliju o Ranjenoj Gospi publicirao u "Vjesniku splitsko-makarske nadbiskupije". U toj homiliji rekao sam da je Gospa ranjena našim grijesima i našim patnjama, osobito u posljednjem svjetskom ratu, kada je Split bio bombardiran (3. siječnja 1944., a mi smo prenijeli proslavu na 23. siječnja, kada završava blagoslov kuća u našoj nadbiskupiji) i našom povijesnom (kamo sreće, da nije tako!) neslogom, koja je bila na poseban način drastična kada smo se dijelili na ekstremne ljevičare i ekstremne desničare i politički i vojnički.

Policajac je nizao "moje" krivnje: da promičem pomirenje između ustaša i partizana, iako znam da je to pomirenje protivno ustavnim načelima na kojima počiva država, da odbacujem mišljenje kako se partizani s ustašama ne mogu pomiriti niti međusobno komunicirati pa ni zajednički pokapati. I tako dalje. Ali, i tu komunističku partiju koju je imao u svojoj viziji moj policajac i kojom mi je prijetio, već je tada, 1984. godine, stvarno sudeći, potresala unutarinja nesloga: bilo je komunista koji su još uvijek bili boljševici, ali je bilo i onih koji su već bili menjševici. U ono vrijeme to se je moglo vidjeti i na ovoj činjenici: jedan od tih novih hrvatskih komunista⁴ obavijestio me je malo poslije da tužba moga tužitelja (policajca) nije dobila potrebnu većinu glasova u splitskom komunističkom vrhu i da je tako odbačena. Eto, *sic*

⁴ To je bio hrvatski književnik akademik Živko Jeličić. Ti novi hrvatski komunisti "nisu mogli tada, nakon smrti Titove, postati četnicima, pa su radije dopustili da ih Srbi proglase ustašama nego da izdadu svoj hrvatski narod". Tako mi je govorio jedan vrlo ugledan komunist iz Zagreba. Ti su dakle komunisti bili uvijek Hrvati, ili su bili za državu Jugoslaviju, ali nikad nisu bili, kao ni Tito, za veliku Srbiju.

transit (sed non gloria, sed) potestas mundi - tako prolazi (ali ne slava, nego) moć svijeta.

Ja nisam dospio ni pred sud ni u zatvor, a jedan veliki komunist u Zagrebu je tada rekao da je najbolji dokaz za razvodnjavanje komunističke partije u nas što je splitski nadbiskup na slobodi.

8. *Zvonimirova krunidbena bazilika i Rižinice*

Prvi put sam pravo posjetio Zvonimirovu krunidbenu baziliku, tu našu nacionalnu svetinju, kada sam pošao do nje da uzmem jedan kamen iz njezina temelja za kamen-temeljac naše konkatedrale. Mogu reći da sam se tada teško ražalostio. Tà, vidio sam da je ta bazilika, koja bi morala biti svetinja svakom Hrvatu, sasvim zapuštena. Toliko, da se nalazi pod vodom. Kao da je nekome bilo stalo da se i tu zatre svaki povijesni trag hrvatstva. O, zvjerski okupatori Hrvatske!

Ta je benediktinska bazilika bila posvećena sv. Petru. Prema tome, ne može se ni zbog toga tražiti da se tu izgradi neka bazilika, osobito ne u čast Blažene Djevice Marije. Taj lokalitet trebalo bi na suvremen način konzervirati, da bi tako bio u pravoj mjeri privlačljiv za posjetitelje. Treba znati da su i oni bića koja traže sve više i sve bolje.

S obzirom na Rižinice, ne znam spadaju li one pod Klis ili pak pod Solin. Svakako napominejm, da nisam nikada bio pravo (tj. da sam ga mogao bez smetnja obilaziti i uživati u njemu) na tom lokalitetu, jer nema puta do njega. A tu je, eto, bila sagrađena prva benediktinska opatija u Hrvatskoj! Tu je sada pusto polje, a ne konzervirani ostaci rižiničke opatije kneza Trpimira. Opetujem i ovdje povijesnu hipotezu (koja ne mora biti sama fikcija), da se je na Klisu nalazila najstarija rezidencija hrvatskih knezova i kraljeva. Ta se hipoteza temelji na običaju onih vremena da su kraljevi imali svoje rezidencije negdje u blizini svojih nekropola. Dakle, budući da je na Gospinu otoku u Solinu bila nekropola hrvatskih narodnih vladara, vrlo je vjerojatno (tako misli arheolog S. Gunjača), da su i njihove rezidencije bile u blizini te nekropole, a to je moglo biti samo na jakome Klisu, gradu tvrđavi, s kojega se lako može kontrolirati i hrvatska zagora i hrvatsko primorje, a nalazi se u neposrednoj blizini kraljevske nekropole na Gospinu otoku.

Naglašavam, da se na tom teritoriju nalaze tri benediktinske opatije: jedna u Rižinicama, druga kod krunidbene bazilike kralja Zvonimir (njega je okrunio kardinal Gebizon, legat pape Grgura VII.) i treća na Gospinu otoku (njezine su redovnice "molile dan i noć" za pokoj duša hrvatskih vladara). Spominjem i veliku Kraljevsku benediktinsku opatiju na Sustipanu u Splitu. U toj je

opatiji umro posljednji hrvatski kralj iz loze Trpimirovića, Stjepan II. (godine 1102.).

9. Konkatedrala svetoga Petra u Splitu

Tu smo konkatedralu zamišljali kao reprodukciju solinske katedrale iz IV. stoljeća. Ona je imala biti 50 m duga, 30 m široka i 20 do 25 m visoka, a zvonik je imao biti visine zvonika Sv. Duje. Ali, tako nije bilo. Nije to dopustila državna vlast, pa je izgrađena konkatedrala koja je 30 m duga, 27 široka i 10 m visoka sa zvonikom 16 m visokim. Da se svijet u crkvi ne guši, dotično da bude više zraka, napravili smo ravan krov. A bilo je prostora, da se izvede predloženi nacrt!

Ova crkva tako je postala signum temporis - znak vremena, u kojemu je naša Crkva, ni dužna ni kriva, bila duboko ponižena, u kojemu su, drugim riječima, naši vjernici morali biti građani drugoga reda.

10. Treća solinska crkva - crkva svetih solinskih mučenika

U dogovoru sa župnikom mons. don Mirom Jovanovićem i Župnim vijećem Gospe od Otoka mi smo tada odredili da župnik te treće solinske župe bude don Vjekoslav Pavlinović, koji je do tada bio kapelan župe Gospe od Otoka. Don Miro je tražio u Solinu kuću za novu župu, koja bi bila prikladno velika i na povoljnome mjestu, tj. između Klisa, župe sv. Kaje i župe Gospe od Otoka. On je tu i takvu kuću i našao. Vlasniku je trebalo odmah isplatiti ni više ni manje nego 250.000 DM, od koje svote sam se uhvatio za glavu. Utješio me je moj generalni vikar mons. Mile Vidović: on, brižan i vješt, već je bio skupio potrebnu svotu, pa smo bivšem gospodararu kuće odmah isplatili sav novac. Odmah smo počeli i adaptirati kuću, i to po nacrtu arhitektice koja je poslije taj svoj nacrt ostavila, naravno besplatno, toj trećoj župi grada Solina. Župa duguje trajnu zahvalnost toj gđi arhitektici.

11. Solinska proslava 1976. i Titov ustav iz 1974. za SFRJ

Tito je ognjem i mačem sa svojim vjernim suradnicima ugušio Hrvatsko proljeće. Tito je počinio neopisive zločine nad hrvatskim narodom, sa svojim vjernim suradnicima u II. svjetskom ratu i poslije tog rata. On je kriv za bleiburške žrtve, za žrtve hrvatskog križnog puta, za tolike Jazovke i Kevine jame, za tisuće pobijenih nevinih Hrvata, svećenika, časnih sestara pobijenih na Daksi i po raznim grobljima u Hrvatskoj, zatrpanih u jame i danas prikrivene jame na tim grobljima, kao na primjer na solinskom groblju, ispod

novе mrtvačnice. Ali Titov ustav dao je široke autonomije 1974. republikama i dvjema autonomnim pokrajinama. Da nije bilo toga Ustava ne bi bila mogućа solinska proslava, u onako otvoreno hrvatskom stilu kakav je ta proslava imala. Srbi su Tita zbog tog Ustava proglasili najvećim neprijateljem srpstva u njihovoj povijesti. Tito nikada nije bio u Jasenovcu, jer je bio uvjeren da je Jasenovac sredstvo srpskog imperijalizma, koji je za njega bio najveći neprijatelj SFR Jugoslavije. Ta se je Titova vizija danas pokazala istinitom.

Zaključak

Priprava na proslavu velikog jubileja 2.000 obljetnice Kristova rođenja.

Čuje se da će priprava za proslavu toga velikog jubileja Katolička crkva u našoj Crkvi u Hrvata započeti velikim svehrvatskim hodočašćem Gospi Velikog hrvatskog krsnog zavjeta na Gospin otok u Solin. Tu nakanu treba svim srcem pozdraviti i zaželjeti da se naši biskupi povedu za primjerom prethodnika koji su nakon solinskog slavlja 1976. nastavili hodočašća zahvalnosti Bogu i Bogorodici, sljedećih godina, u druga marijanska hrvatska svetišta. Dakle i mi bismo trebali nastaviti svoju pripravu za veliki jubilej: 1997. u Biskupiju, kod kraljevskog grada Knina i u kraljevski Nin; 1998. u Trsat; 1999. u Mariju Bistricu i papinski Rim, da isповjedimo vjeru hrvatskog naroda u integralni papinski primat u općoj Crkvi; i zašto ne, ako se to sviđi našim biskupima i Svetoj Stolici, a najviše ako Bog bude htio, 2001., kao zahvalu za sve primljene milosti, osobito za primljenu milost nacionalne SLOBODE našega naroda i za naše obraćenje, prirediti opće hrvatsko katoličko hodočašće Gospi u Medugorje, Kraljici mira.

Split, 23 siječnja, na blagdan Ranjene Gospe, 1996.

Mons. Frane Franić,
nadbiskup metropolit splitsko-makarski u miru